

Prof. dr *Darko Dimovski**
Doc. dr *Zdravko Grujić***
Prof. dr *Miomira Kostić****

ROMI KAO ŽRTVE ZLOČINA MRŽNJE: SAVREMENI KONTEKST (SLUČAJ ITALIJE)

Apstrakt: Zločini mržnje predstavljaju specifičan oblik kriminalnog ponašanja kod kojih mržnja prema određenim grupama predstavlja osnovni motiv njihovog izvršenja, odnosno kod kojih predrasuda izvršioca o pripadnosti žrtve određenom kolektivitetu i mržnja prema pripadnicima tog kolektiviteta predstavljaju osnov za vršenje inkriminisanog ponašanja (zločina). Proučavanje istorijskog i savremenog konteksta položaja žrtava zločina mržnje nesporno ukazuje na postojanje grupa čiji su intenzitet viktimiziranosti i vulnerabilnosti izraženiji, a među njima posebno se ističu pripadnici romske populacije. Na početku rada data je društvena i politička pozadina fenomena zločina mržnje prema Romima, dok je centralni deo rada posvećen analizi položaja Roma žrtava zločina mržnje u današnjoj Evropi – kroz primer savremene Italije. Kroz tekst, autori su prezentovali i načine državne reakcije, kao i reakciju Evropske unije, drugih međunarodnih institucija i organizacija na stanje u Italiji. Na kraju rada, data je analiza uspešnosti mera integracije.

Ključne reči: Romi, žrtve, zločini mržnje, viktimološki aspekt.

1. UVOD

Ljudska istorija prožeta je dešavanjima koja bismo modernim rečnikom nazvali zločini mržnje. Ovakvi zločini ostavili su posledice ne samo po žrtve tih ponašanja već su oblikovali i istoriju pojedinih država. Do-

* Vanredni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
e-mail: darko@prafak.ni.ac.rs

** Docent, Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici
e-mail: zdravko.grujic@pr.ac.rs

*** Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
e-mail: kosticm@prafak.ni.ac.rs

Ovaj rad predstavlja rezultat teorijskog istraživanja na projektu „Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru“ (br. projekta 179046), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

voljno je spomenuti progon pripadnika novoosnovane hrišćanske vere od strane Rimljana, zločine prema domorodačkom stanovništvu prilikom kolonizacije Amerike, zločine nad Jermenima od strane Turaka, aparthejd u Južnoafričkoj Republici, zločine prema Afroamerikancima itd. Savremena iskustva i empirijska istraživanja ukazuju na posebnu vulnerabilnost određenih naroda (npr. Roma i Jevreja), odnosno manjinskih etničkih zajednica (na teritoriji naseljenoj većinskom etničkom zajednicom), manjinskih verskih zajednica u okruženju dominantne religije (npr. hrišćana u muslimanskim državama, pripadnika islamske veroispovesti u evropskim državama ili SAD), pripadnika LGBT ili drugih specifičnih manjinskih kolektiviteta u zajednici, određenih grupa korisnika sajber prostora, prema kojima se učestalije vrše zločini motivisani mržnjom.

Imajući u vidu navedeno, ovaj rad je posvećen Romima kao specifičnom kolektivitetu čiji pripadnici su, posmatrano kroz istorijsku prizmu, a i u moderno doba, često žrtve zločina mržnje upravo zbog pripadnosti specifičnom etnosu (urođena viktimogena predispozicija) i mržnje koja postoji (ili se izaziva) prema Romima kao pripadnicima drugačijeg kolektiviteta. Utvrđivanje stepena viktimizacije Roma, kroz prizmu događaja u savremenoj Italiji, pretežno u periodu od 2006. godine i uz osvrt na najnovije događaje, predstavlja argument u prilog osnovnoj tezi da zločini mržnje prema Romima predstavljaju poseban problem koji se pojavljuje u mnogim savremenim krivičnopravnim sistemima.

Drugim rečima, analiziranje fenomena zločina mržnje čije su žrtve Romi kao kolektivitet zahteva specifičan pristup, u našem slučaju – analizu položaja, viktimiziranosti i društvene reakcije na zločine mržnje čije su žrtve Romi u savremenoj Italiji, kako bi se kroz italijanski primer potvrdila neophodnost promene načina reagovanja na viktimizaciju Roma kao žrtava zločina mržnje na širem geografskom prostoru i prema manjinskim kolektivitetima na globalnom nivou.

2. DRUŠTVENA I POLITIČKA POZADINA ZLOČINA MRŽNJE PREMA ROMIMA U ITALIJI

Društveni položaj Roma u Italiji najbolje se može sagledati na osnovu stope nezaposlenosti. Naime, prema istraživanju sprovedenom od strane Agencije Evropske unije za osnovna prava (European Union Agency for Fundamental Rights) tokom 2011. godine na nivou jedanaest država članica EU (Italija, Češka, Francuska, Grčka, Mađarska, Poljska, Portugalija, Rumunija, Slovačka i Španija) ustanovljeno je da je stopa nezaposlenosti Roma tri puta viša u odnosu na stopu nezaposlenosti neromskog stanovništva. Stopa nezaposlenosti Roma u Italiji iznosi preko 30%, što je

manje u odnosu na stopu nezaposlenosti Roma u Portugaliji (53%), ali i više u odnosu na stopu nezaposlenosti Roma u Grčkoj ili Francuskoj (oko 25%).¹ Ujedno, istraživanjem se došlo do rezultata da je veliki procenat pripadnika romske populacije diskriminisan kada traži posao. Tako se, na primer, 66% pripadnika romske populacije izjasnilo da je diskriminisano, što je posle Češke (74%) i Grčke (68%) najveći procenat diskriminacije u odnosu na ostale zemlje iz istraživanja.²

Ulaskom Rumunije u Evropsku uniju 1. januara 2007. godine, svi njeni građani su stekli pravo na slobodu kretanja u državama Evropske unije, te je veliki broj Roma, državljana Rumunije, emigrirao u Italiju.³ Povećanje obima kriminaliteta tokom 2006. i 2007. godine u Italiji mnogi nacionalni i lokalni politički lideri objašnjavali su činjenicom nekontrolisanog ulaska emigranata u Italiju, za koje su isticali da su krivi za povećanje broja izvršenih krivičnih dela.⁴ Najveći broj migranata su bili pripadnici upravo romske populacije iz Rumunije. Predrasude prema Romima su se povećale usled neodgovarajuće retorike političara, što je ugrozilo ne samo novopridošle Rome već i pripadnike ove manjine koji su italijanski državljani. Osoba koja se najviše isticala u debatama protiv Roma je tadašnji prefekt Rima Karlo Moska, u čijim govorima je bilo moguće čuti izjave poput – neophodnosti zauzimanja tvrdog stava prema ovim zverima, mislivši pri tome na Rome. Gradonačelnik Rima Valter Veltroni imao je slične stavove i smatrao je da je Rim pre dolaska Roma iz Rumunije bio najbezbedniji grad na svetu, te da su Romi doprineli znatnom porastu stope kriminaliteta.⁵

Kako bi rešili problem sve većeg porasta kriminaliteta, političari su želeli da rasture privremena naselja u kojima žive Romi, uz njihovu deportaciju. Stoga su gradonačelnici Rima i Milana maja 2007. godine potpisali tzv. Bezbednosne pakete (*Security Pacts*) koji su predviđali prinudno

1 European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, *Roma survey – Data in focus Poverty and employment: the situation of Roma in 11 EU Member States*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, p. 22.

2 European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, p. 28.

3 Procenjuje se da u Italiji živi između 120.000 i 150.000 Roma od čega oko 60% čine italijanski državljani, dok preostalih 40% čine pripadnici romske populacije koji su migrirali sa područja Balkana, i sve većim brojem Roma koji su migrirali iz Rumunije. Vid.: Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, Third Report on Italy adopted on 16 December 2005, Strasbourg, 2016, p. 23, f. 39. (<https://rm.coe.int/third-report-on-italy/16808b5831>, 12.11.2019).

4 Trend opadanja stope kriminaliteta karakterističan je za Italiju od 1995. godine, sa izuzetkom 1998, 2006, 2007. i 2011. godine. Italy Crime Rate & Statistics 1995–2019, (<https://www.macrotrends.net/countries/ITA/italy/crime-rate-statistics>, 12.11.2019).

5 Violence against Roma, Human Rights First, New York, 2008, pp. 5–6, (<https://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/fd-080924-roma-web.pdf>, 4.8.2017).

iseljenje 10.000 Roma.⁶ Ovakav čin imao je za rezultat uništavanje romskih naselja uz primenu sile, bez prethodnog upozorenja, bilo kakve kompenzacije i obezbeđivanja alternativnog smeštaja. Neprijateljska atmosfera dovodi do nasilja prema Romima oktobra 2007. godine, a kao povod se ističe ubistvo 47-godišnje žene, navodno od strane rumunskog migranta romskog porekla.⁷ Kao odgovor na ovaj zločin predsednik Italije je 1. novembra 2007. godine potpisao uredbu na osnovu koje je moguće sprovesti sumarno proterivanje iz razloga javne bezbednosti.⁸ Ova uredba, očigledno suprotna Direktivi Evropske komisije 2004/38/EZ o pravu građana EU i njihovih porodica da se slobodno kreću i borave u EU,⁹ bila je direktno uperena prema Romima. Za samo dve nedelje posle njenog donošenja, proterano je 117 pripadnika romske nacionalnosti.

3. POJEDINAČNI SLUČAJEVI ISPOLJAVANJA ZLOČINA MRŽNJE I DRŽAVNA REAKCIJA

Navedeno postupanje vlasti, u kontekstu društvene i političke pozadine, dovelo je do brojnih primera ispoljavanja zločina mržnje prema Romima, sa neadekvatnom državnom reakcijom. Romi su bili prisiljavani da napuste svoja naselja, ne samo zbog ponašanja svojih sugrađana već zbog politike same države, što sve svedoči o sistematskoj politici netrpeljivosti prema Romima. Jedan od brojnih zločina mržnje prema Romima dogodio se novembra 2007. godine, pri čemu je napad pokrenut kao reakcija na ubistvo, navodno izvršeno od strane Roma. Tada su ozbiljno povređena tri Roma od strane osam napadača uz upotrebu metalnih šipki i noževa. Već narednog dana je drugo privremeno naselje bilo razrušeno od strane gradske uprave.¹⁰ Tako je, na primer, i u Ponti-

6 Security Pacts iz 2007. godine podrazumevao je potpisivanje sporazuma između Ministarstva unutrašnjih poslova i lokalnih samouprava u cilju povećanja stepena bezbednosti u gradskim sredinama (do 2009. zaključen je 51 sporazum). Calaresu, M., Tebaldi, M., 2015, *Local security policies and protection of territory: an analysis of the Italian experience (2007–2009)*, *City, Territory and Architecture*, December, 2:1, (<https://doi.org/10.1186/s40410-014-0017-y>, 12.11.2019).

7 *Violence against Roma*, Human Rights First, New York, 2008, pp. 5–6.

8 *True Europeans: The Roma and the Creation of a European Identity* (<http://cdn.nycitynewsservice.com/blogs.dir/549/files/2013/04/True-Europeans-The-Roma-and-the-Creation-of-a-European-Identity.pdf>, 5.8.2017).

9 Directive 2004/38/EC of the EP and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States, *Official Journal of the European Communities* L 158/77.

10 *Violence against Roma*, 2008, pp. 5–6.

čeli izvršen napad Molotovljevim koktelima na romski kamp, pri čemu je naselje u potpunosti uništeno.¹¹

Maja 2008. godine, novoizabrani ministar unutrašnjih poslova Roberto Maroni istakao je da će svi romski kampovi biti iseljeni. Istog dana bačen je Molotovljev koktel na romski kamp *Via Novari* u blizini Milana, a dva dana kasnije desio se sličan napad u regionu Napulja. Većina od 800 Roma je napustila kamp nakon ovog napada, a narednog dana je ponovljen napad na isti kamp radi proterivanja preostalih Roma. Sve ovo se dešavalo u prisustvu građana koji su svemu aplaudirali i policije koja nije reagovala. Ministar unutrašnjih poslova je opravdao napade na Rome rečima da se to događa zbog toga što „Cigani krađu bebe ili čine seksualne delikte“.¹² Slična opravdanja za izvršene zločine mržnje imao je Umberto Bossi, član Vlade i predsednik esktrēmističke partije Severna liga, koji je smatrao da građani rade samo ono što država treba da radi.¹³

Novi parlamentarni izbori primorali su Silvija Berlusconija i njegove koalicione partnere da predstave u toku izborne kampanje tzv. bezbednosni paket. Ovaj paket je obuhvatao plan za uklanjanje romskih kampova, imenovanje posebnih komesara u čijoj je nadležnosti bavljenje problemima Roma u Rimu, Napulju i Milanu i sumarnu deportaciju Roma koji ne mogu dokazati da imaju posao ili prihode iznad određenog iznosa.¹⁴ Tomas Hamarberg, komesar Saveta Evrope za ljudska prava, kritikovao je Berlusconijev plan, istakavši pri tome da hapšenja treba da budu upravljena prema kriminalcima, a ne prema migrantima, posebno Romima.¹⁵ Ujedno, ispravno je zaključio da se ne može cela romska zajednica u Italiji smatrati odgovornom za krivična dela koja su počinjena od strane nekolicine Roma.¹⁶ Bez obzira na kritike, italijanska vlada je 21. maja 2008. godine izdala dekret na osnovu kojeg je proglasila vanredno stanje na period od godinu dana u odnosu na nomadska naselja u regionima Kampanija, Lacio

11 Sustainable Policies for Roma and Sinti Integration: Final Report, Organization for Cooperation and Security in Europe, 2008, Vienna, p. 4, (<http://www.osce.org/documents/odihr/2008/>, 9.8.2017).

12 Respect a right to protest, (<http://www.crin.org/en/docs/SECURITYALAITALIANA.pdf>, 6.8.2017).

13 Italy's right targets Gypsies, migrants (<http://articles.latimes.com/2008/may/24/world/fg-right24>, 6.8.2017).

14 Italy's right targets Gypsies, migrants.

15 Garbage and Immigrants, Berlusconi Pulls out the Mop (<http://www.spiegel.de/international/europe/garbage-and-immigrants-berlusconi-pulls-out-the-mop-a-554760.html>, 7.8.2017).

16 Europe's Shame, (<http://www.tol.org/client/article/19815-europes-shame.html>, 7.8.2017).

i Lombardija.¹⁷ Kao pravni osnov za donošenje ovog dekreta, koji je poznat pod nazivom *Nomad Emergency* ili *Security Package*, poslužio je zakonski tekst iz 1992. godine koji daje pravo vladi da proglasi vanredno stanje u slučaju prirodnih katastrofa ili drugih događaja za koje je neophodno, zbog njihovog intenziteta i obima, koristiti vanrednu moć i sredstva.

Ujedno, došlo je do inkriminacije novog krivičnog dela pod nazivom ilegalni ulazak i ostanak na teritoriji države koje se kažnjava novčanom kaznom od 5.000 do 10.000 evra. Ovo krivično delo može biti izvršeno samo od strane osoba koje nemaju italijansko državljanstvo i za njega je predviđen sumarni postupak.¹⁸

Premijer Italije Silvio Berlusconi je 30. maja 2008. godine imenovao prefekte za Rim, Milano i Napulj sa ovlašćenjima da realizuju mere potrebne za prevazilaženje vanrednog stanja. Mere su se ogledale u koracima za identifikaciju stanovnika romskih kampova, čak i uzimanjem otisaka prstiju, njihovim iseljenjem i deportacijom iz pomenutih kampova.¹⁹ O opštem stavu stanovništva o ovom pitanju svedoči i jedna anketa koja je pokazala da je 70% Italijana želelo da Romi i drugi nepoželjni emigranti budu proterani iz zemlje. Ujedno, popularnost političara koji su zastupali politiku deportacije Roma je porasla. Tadašnji premijer Berlusconi je, kako su pokazala istraživanja, imao popularnost od 50%, dok je ministar unutrašnjih poslova Roberto Maroni uživao poverenje 60% ispitanika. Gradonačelnik Rima Alemano za svoju politiku deportacije Roma van grada dobio je mnogo pohvala.²⁰

Nivo mržnje prema Romima se može iskazati i činjenicom da su neki roditelji vodili svoju decu, starosti između 9 i 11 godina, da učestvuju u napadima na romske kampove u mestu San Đuzepe Bosko. Deca u ovom mestu su u školi dobila zadatak da napišu esej ili nacrtaju kako su se osećala u vezi sa progonom Roma, od kojih su mnoga opisala ili nacrtala podmetanje požara.

Italijanska policija je 6. juna 2008. godine ušla u romski kamp *Via Impastato* kako bi fotografisala lične karte žitelja. Svrha cele operacije je

17 Assessment of the human rights situation of Roma and Sinti in Italy, Office for Democratic Institutions and Human Rights, Warsaw, 2009, p. 6. (<http://www.osce.org/odihr/36374?download=true>, 7.8.2017).

18 Glavni pretres počinjao je u roku od 15 dana, pri čemu je okrivljeni mogao da traži dodatnih sedam dana za pripremu odbrane. U slučaju da je određen pritvor, postojala je još veća potreba za sumarnošću, te je suđenje počinjalo odmah, a optuženi nisu imali više od 48 sati za pripremu. Italy – Briefing to the UN Committee on the elimination of racial discrimination, Amnesty International, London, 2012. pp. 20–22, (http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/AI_Italy_CERD80.pdf, 19.8.2017).

19 Assessment of the human rights situation of Roma and Sinti in Italy.

20 Scicluna, H., 2008, *The Life and Death of Roma and Sinti in Italy: A Modern Tragedy*, *Roma Rights Journal*, 2, p. 21.

očigledno bila stvaranje etničke baze podataka, jer su lični podaci već bili prikupljeni prilikom vađenja ličnih karata. Ova akcija je podsetila neke pripadnike Roma, koji su preživeli slično ponašanje italijanskih vlasti za vreme Musolinija, na sve užase iz Drugog svetskog rata.²¹

Pored rasističke politike italijanske vlade, nastavili su se zločini mržnje prema Romima. Naredni napad se vezuje za davljenje dveju romskih devojaka početkom jula 2008. godine na plaži u Napulju. Očigledno je bilo da nisu krenule na kupanje, jer su izvađene iz mora potpuno obučene. Ravnodušnost italijanske javnosti ogledala se u tome da su tela devojaka ostavljena na plaži, pri čemu su se ostali posetioci plaže mirno sunčali i odmarali pored dveju mrtvih Romkinja. Napadi Molotovljem koktelima nastavljani su tokom septembra, kada je romski kamp blizu Padove spaljen, pri čemu su živote izgubile dve osobe.²² Za sva izvršena krivična dela, koja se mogu kvalifikovati kao zločin mržnje, nije uhapšen nijedan osumnjičeni, dok su se dešavale bizarne situacije da žrtve ovog oblika kriminaliteta nasilja budu lišene slobode.²³

Ministarstvo unutrašnjih poslova nastavilo je da prednjači u rešavanju tzv. „ciganskog pitanja“, pa je zajedno sa prefektima Rima, Napulja i Milana, predstavnicima Ministarstva obrazovanja i prvim čovekom UNICEF-a za Italiju, 2008. godine, odlučeno da se u roku od mesec dana reše pitanja nelegalnih romskih kampova, školovanja romske dece i zapošljavanja Roma. Međutim, umesto iznalaženja adekvatnog smeštaja, rimski zvaničnici su insistirali da smeštaj za iseljene Rome bude udaljen od naseljenih oblasti, sa policijskim službenicima na ulazu i kamerama kako bi se pratila dešavanja unutar naselja. Dozvola za boravište u novom naselju bi se izdavala pojedinačno i trajala bi tri godine, nakon čega bi i dalje postojala mogućnost da dato lice postane beskućnik ukoliko ne reguliše svoj status.²⁴

4. REAKCIJA EVROPSKE UNIJE, DRUGIH MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA NA STANJE U ITALIJI

Težnja italijanskih vlasti da uzme otiske prstiju svim Romima, kako bi navodno utvrdila njihov broj, dovela je do reakcije nadležnih organa Evropske unije, ali su reakcije zvaničnika Evropske unije bile vrlo diskutabilne. Evropski komesar za pravo i ljudske slobode Franko Fratini, po-

21 Ohrabren uspehom ove policijske akcije, ministar unutrašnjih poslova Maroni je planirao uzimanje otisaka prstiju svim pripadnicima romske populacije bez obzira na godine starosti. Scicluna, H., 2008, p. 23.

22 Scicluna, H., 2008, pp. 25–26.

23 Scicluna, H., 2008.

24 Scicluna, H., 2008, p. 28.

reklam Italijan, 2007. godine dao je izjavu koja ima dodirnih tačaka sa cinizmom: „Ono što se mora uraditi je veoma jednostavno,“ istakao je Fratini. „Treba ući u romske kampove, na primer u Rimu, i pitati Rome od čega žive. Ukoliko ne znaju da objasne od čega žive, treba ih deportovati nazad u Rumuniju. Upravo tako funkcionišu direktive Evropske unije.“²⁵

Evropski parlament je istog dana osudio mere preduzete od strane Italije koje se tiču Roma, sa pozivom da se prestane sa praksom uzimanja otisaka od pripadnika Roma bez obzira na godine starosti. Bilo je jasno da su naročito bila ugrožena prava romske dece, jer su ovim putem deca etiketirana kao kriminalci, pri čemu su se te aktivnosti italijanskih zvaničnika navodno preduzimale u ime njihove zaštite.²⁶ Ujedno, Vladimir Spidla, komesar Evropske unije za unutrašnje poslove, u svom govoru pred Evropskim parlamentom istakao je da Romi moraju da imaju iste slobode i prava kao svi drugi. Kako su građani Evropske unije, oni ne smeju biti diskriminirani.²⁷

Na mere italijanske vlade reagovala su i druge međunarodne institucije, poput Službe za demokratske institucije i ljudska prava (*Office for Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR*) Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju. Direktor ODIHR-a Kristijan Strohal je u svom saopštenju istakao da razume frustraciju italijanskih vlasti u pogledu visoke stope kriminaliteta, ali da to ne treba da služi kao izgovor za stigmatizaciju Roma i drugih emigranata jer „ona dovodi da porasta tenzija i do povećavanja mogućnosti za izvršenje krivičnih dela“.²⁸

Međunarodna organizacija *Amnesty International* kritikovala je rešenja predviđena Bezbednosnim paketom i predložila ukidanje krivičnog dela „ilegalni ulazak i ostanak na teritoriji države“, kao i obavezu pokazivanja dozvole za boravak kada se prijavljuje rođenje deteta u matičnu knjigu rođenih i obavezu agencija za transfer novca da prijavljuju ilegalne migrante.²⁹

Da Savet Evrope ne odobrava put kojim je krenula Italija, bilo je jasno na osnovu memoranduma koji je sastavio Tomas Hamarberg nakon

25 „To je tako jednostavno i bezbedno. S druge strane, Rumunija ne može odbiti njihov povratak, jer kao članici Evropske unije, to je njena obaveza“. Scicluna, H., *Op. cit.*, p. 16.

26 Evropski parlament je, istovremeno, zaključio da je izjava Franka Fratinija u suprotnosti sa duhom Direktive Evropske komisije 2004/38/EZ o pravu građana EU i njihovih porodica da se slobodno kreću i borave u EU. Scicluna, H., 2008, p. 16.

27 Scicluna, H., 2008, p. 21.

28 OSCE human rights body concerned about anti-Roma violence in Italy (<http://www.osce.org/odihhr/49716>, 8.8. 2017).

29 Italy – Briefing to the UN Committee on the elimination of racial discrimination, Amnesty International, London, 2012, pp. 22–24, (http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/AI_Italy_CERD80.pdf, 19.8.2017).

posete Italiji. Komesar je, između ostalog, istakao da je prinudno iseljenje iz romskih kampova moguće vršiti samo ukoliko je pre toga obezbeđen odgovarajući smeštaj.³⁰

Uputstvo ministra unutrašnjih poslova po kojem je neophodno uzeti otiske prstiju svim osobama starijim od 14 godina, koje žive u nomadskim kampovima,³¹ izazvalo je novi talas reakcija međunarodnih organizacija. Ovog puta reagovao je Vinčenco Spadafora, predsednik UNICEF-a za Italiju, koji je povukao paralelu sa potezima nemačke vlade iz 1926. godine kada je stvorena obaveza uzimanja otisaka prstiju i fotografisanja svih Roma, uključujući i decu stariju od šest meseci.³² Istovremeno je reagovao i generalni sekretar Saveta Evrope Teri Devis, koji je izneo svoju zabrinutost da pojedini članovi Vlade Italije iznose diskutabilne predloge, iako je Italija jedna od osnivača Saveta Evrope.³³

Evropski parlament je bio primoran da reaguje novom Rezolucijom o prostoru i sigurnosti od 10. jula 2008. godine u kojoj je osudio uzimanje otisaka prstiju Roma kao direktnu diskriminaciju baziranu na etničkom i rasnom poreklu. Ujedno, naloženo je Evropskoj komisiji da proveri da li italijanska vlada krši pravne tekovine Evropske unije.³⁴

Žak Baro, potpredsednik Evropske komisije i komesar za pravo, slobodu i bezbednost, 2008. godine je dao izjavu u kojoj je doveo u sumnju saglasnost Bezbednosnog paketa sa pravom Evropske unije jer je kao osnov za proterivanje Roma primenjena odredba Bezbednosnog paketa po kojoj svi oni bez sopstvenih prihoda ili sa kriminalnim dosijeom, bez obzira na to što su građani država Evropske unije, mogu biti proterani. Pr-

30 Italijanska vlada je na Memorandum neadekvatno reagovala, na osnovu čega se moglo zaključiti da ona ne može ili ne želi da razume greške u politici prema Romima jer, iako niko ne spori da je potrebno regulisati problem krađa, prosjačenja i ilegalnih kampova, nije ponudila alternativno rešenje za politiku koja je doživela brojne kritike od strane relevantnih domaćih i stranih organizacija koje se bave ljudskim pravima. Memorandum by Thomas Hammarberg Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, 2008, (<http://rm.coe.int/16806db88f>, 12.8.2017).

31 Deprez, G., 2008, *Annex I and Annex II: the Draft Report of the LIBE Delegation to Italy on September 18th and 19th* ('nomad camps' emergency), European Parliament, London, p. 7. (<http://www.statewatch.org/news/2008/nov/ep-libe-visit-to-italy-annexes.pdf>, 13.8.2017).

32 Council of Europe Blasts Italy over Roma Fingerprinting, Euractiv, 2008, (<http://www.euractiv.com/en/mobility/council-europe-blasts-italy-roma-fingerprinting/article-173775?Ref=RSS>, 13.8.2017).

33 Ferreira, N., Kostakopoulou, D., Bradshaw, J., Gola, S., 2016, *The Human Face of the European Union: Are EU Law and Policy Humane Enough?*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 210.

34 Stewart, M., Rovid, M., 2011, *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies*, Budapest, Central European University Press, p. 211.

vobitno je za ilegalne migrante bila predviđena kazna zatvora od šest meseci do četiri godine, pri čemu njihova imovina može biti konfiskovana.³⁵

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), kao jedinstveno telo Saveta Evrope za monitoring ljudskih prava specijalizovano za pitanja koja se odnose na borbu protiv rasizma, diskriminacije, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije u Evropi, obavila je pet ciklusa monitoringa stanja u Italiji, o čemu je sačinila i predstavila izveštaje.

U Trećem izveštaju o Italiji, koji je usvojen 16. decembra 2005. godine, ECRI konstatuje da je i nakon preporuka iz prethodnog izveštaja „upotreba rasističkog i ksenofobičnog diskursa u politici intenzivirala je i ciljana je prema građanima koji nisu iz zemalja članica EU – Romima i muslimanima. Pripadnici ovih grupa doživljavaju predrasude i diskriminaciju u širokom spektru oblasti. Imigracioni zakoni učinili su njihov položaj još nesigurnijim, a primena zakona, posebno u pogledu imigranata bez pravnog statusa, dovela je do izloženosti tih lica većem riziku od kršenja ljudskih prava.“ U preporukama se, između ostalog, Italija poziva da uspostavi „sveobuhvatnu politiku na nacionalnom nivou za rešavanje situacije marginalizacije i diskriminacije romskog stanovništva i da u tom cilju uspostavi i efikasan koordinacioni mehanizam na nacionalnom nivou [...] da dugoročni cilj stambene politike bude uklanjanje ‘nomadskih kampova’ [...] da se omogući izdavanje pasoša i dozvola boravka Romima [...] omogući redovno školovanje romske dece [...] da hitno preduzme mere za poboljšanje položaja Roma u drugim oblastima, uključujući zapošljavanje, zdravstvo, odnose sa policijom [...] da omogući pristup pravdi i uklanja predrasude o Romima.“³⁶

U Izveštaju ECRI o stanju u Italiji nakon četvrtog ciklusa monitoringa iz 2011. godine konstatuje se napredak u mnogim oblastima i navodi se, između ostalog, da je „antidiskriminaciono zakonodavstvo ojačano i da vlasti ulažu napore u poboljšanju rada na prikupljanju podataka u pogledu rasističkih dela, da je Nacionalna kancelarija za borbu protiv diskriminacije (UNAR – Ufficio Nazionale Antidiscriminazioni Razziali) značajno proširila svoje aktivnosti i time poništila brojne diskriminacione mere koje su primenjivali organi javne vlasti, da su novinari usvojili Kodeks („Rimska povelja“) sa ciljem da se što objektivnije medijski tretiraju

35 Brisel je smatrao da pravo EU ne predviđa nepostojanje dohotka, odnosno postojanje kriminalnog dosijea kao osnova za proterivanje osoba iz jedne u drugu državu Evropske unije, te je, pod pritiskom EU, Italija uklonila odredbu iz svog bezbednog paketa u vezi sa osnovima za proterivanje. Videti: Italy risks legal battle over expulsion of EU citizens (<https://euobserver.com/justice/26797>, 17.8.2017).

36 Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, Third Report on Italy, pp. 4, 25.

pitanja koja se tiču azilanata, izbeglica, žrtava trgovine ljudima i migranata, da su usvojeni zakoni koji su usmereni na sprečavanje rasno motivisanih i nasilnih radnji na sportskim događajima i da predviđaju pooštrene kazne za takva dela“. Međutim, istovremeno, u Izveštaju se navodi da raste zabrinutost po mnogim pitanjima. Tako se naglašava da je „paralelno sa pooštavanjem kazni za krivična dela izvršena iz mržnje, usvojena restriktivna definicija ovih dela, čime se umanjio opseg zakona, tako da mali broj žrtava rasističkih dela ili žrtava rasne diskriminacije podnosi prijave, zbog čega se odredbe krivičnog zakona protiv rasizma i diskriminacije retko primenjuju u praksi.“ Upotreba rasističkog i ksenofobičnog diskursa u politici raste i targetira crnce, Afrikance, muslimane, Rome, Rumune, azilante i migrante, prati akte nasilja nad tim grupama, podstiče se rasna diskriminacija, ksenofobija i rasizam kod stanovništva i uglavnom se daje legitimitet ovim pojavama [...] senzacionalistički medijski sadržaji i dalje se pojavljuju u medijima i mnoge internet stranice sadrže poruke o rasnoj mržnji, pa čak i podsticanju na rasističko nasilje. U izveštaju se navodi i da „većina Roma doživljava ozbiljnu marginalizaciju i diskriminaciju, bilo da se radi o pristupu stanovanju ili drugim socijalnim pravima kao što su obrazovanje, zapošljavanje ili zdravstvo. Opšta klima u vezi sa Romima je snažno negativna: predrasude koje postoje prema njima ponekad se odražavaju ili pojačavaju stavovima političara ili sprovođenjem njihove politike. 'Hitne' mere preduzete u kontekstu 'bezbednosnog pakta' koje ciljaju Rome ili 'nomade' korišćene su na diskriminatorski način.“ U Izveštaju se, između ostalog, vlastima Italije preporučuje da procene efikasnost važećih odredaba krivičnog zakona protiv podsticanja na mržnju i da ih pooštire i da usvoje dodatne odredbe građanskih zakona protiv rasne diskriminacije, kao i da intenziviraju svoje napore da informišu žrtve o važećim odredbama i da sprovedu obuke uključene u sistem krivičnog pravosuđa o potrebi stroge primene zakonskih odredaba.³⁷

ECRI u Izveštaju o Italiji nakon petog ciklusa monitoringa iz 2016. godine³⁸ konstatuje da postoji napredak po određenim pitanjima, kao što su usvajanje nacrtu zakona o ratifikaciji, Protokola br. 12 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i dodatnog protokola uz Konvenciju o kompjuterskom kriminalitetu, propisivanje oštrijih kazni za negiranje Holokausta, uvođenje homofobije kao okolnosti koja se uzima u obzir prilikom odmeravanja kazni, procesuiranje govora mržnje, usvajanje no-

37 ECRI Report on Italy (Fourth monitoring cycle), adopted on 6 December 2011, Strasbourg 2012, pp. 5–6, (<https://rm.coe.int/fourth-report-on-italy/16808b5834>, 12.11.2019).

38 ECRI Report on Italy (Fifth Monitoring cycle), adopted on 18 March 2015, Strasbourg 2016, (<https://rm.coe.int/fifth-report-on-italy/16808b5837>, 12.11.2019).

vog akcionog plana protiv rasizma, ksenofobije i netolerancije, kao i osnivanje Opservatorije za zaštitu od diskriminatorskih dela (OSCAD), kao praktične mere za olakšavanje prijavljivanja zločina mržnje i komunikacije između policije i žrtava ovih zločina. Međutim, u brojnim pitanjima ponovo se izražava zabrinutost. Tako se navodi da zakonodavstvo i dalje ne kriminalizuje diskriminaciju po osnovu boje ili jezika, da propisane kazne nisu uvek efikasan, proporcionalan i odvrćajući odgovor na krivična dela koja podrazumevaju rasizam i rasnu diskriminaciju. Konstatuje se da rad UNAR-a nije zasnovan na principu nezavisnosti i, u stvarnosti, nema adekvatnu moć u suprotstavljanju rasizmu i ksenofobiji, kao i da vlasti ne prikupljaju podatke o govoru mržnje i drugim incidentima i delima povezanim sa mržnjom na sistematski i koherentan način. Posebno se ističe da se kasni sa primenom Nacionalne strategije za integraciju Roma iz 2012. godine i da se nastavlja sa prinudnim iseljavanjem Roma iz nelegalnih naselja, u određenim slučajevima čak i bez rešavanja pitanja njihovog budućeg smeštaja. U izveštaju se vlastima Italije preporučuje, između ostalog, da procene efikasnost odredaba za suzbijanje širenja rasističkih ideja i podsticanje na vršenje diskriminatorskih zločina motivisanih mržnjom i propišu kazne koje bi bile efikasne, srazmerne i odvrćajuće, kao i da inkriminišu javne uvrede i klevete ili pretnje osobi ili grupama ljudi na osnovu njihove rase, boje, jezika, vere, nacionalnog ili etničkog porekla. Takođe se navodi da, zarad integracije Roma, treba završiti „prikupljanje statističkih podataka u svim oblastima kako bi se mogao uspostaviti prioritet za implementaciju Nacionalne strategije za integraciju Roma i izvršiti prilagođavanje ciljeva koje treba postići, kompletirati uspostavljanje regionalnih radnih grupa, kao i izdvajanja posebnih sredstava za izvršenje, koordinaciju, praćenje i evaluaciju Strategije“, kao i da se problem državljanstva reši tako što će vlasti „doneti novi zakon ili reformisati postojeći Zakon o pristupu državljanstvu, tako da se ne može desiti da bilo koje dete rođeno u Italiji bude dete bez državljanstva.“

5. ANALIZA USPEŠNOSTI MERA INTERGACIJE

– REALNO STANJE I PROMENE U NORMATIVNOJ SFERI

O uspešnosti mera za integraciju, kritika i preporuka Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije Saveta Evrope, preporuka i izveštaja Evropske unije i drugih značajnih međunarodnih organizacija i institucija povodom položaja Roma u Italiji, može se konstatovati da postoji nesklad između promena u normativnoj sferi i realnog stanja, odnosno stepena viktimiziranosti romske populacije zločinima mržnje.

Naime, ukoliko se analizira broj prijavljenih zločina mržnje čije su žrtve bili Romi od 2006. godine, uz sve nedostatke metodoloških postupaka za prikupljanje i prikazivanje ovih podataka i pretpostavljenu veliku tamnu brojku, nesporan je trend rasta. Osim 2010. godine, u kojoj se konstatuje pad broja prijavljenih dela, kada je bilo 56 krivičnih dela u čijoj osnovi je predrasuda, u odnosu na 2009. godinu, tokom koje su izvršena 134 zločina mržnje, trend porasta je evidentan. Tako je već 2011. godine bilo izvršeno 68 zločina mržnje, dok je naredne godine taj broj iznosio 71. Drastičan porast broja izvršenih ovih krivičnih dela zabeležen je 2013. godine kada je bilo 472 zločina mržnje. Broj ovih zločina tokom 2014. godine iznosio je 596, pri čemu je 2015. godine zabeležen blagi pad na 555. Analizom podataka o motivaciji možemo uočiti da je najveći broj zločina mržnje upravljen prema Romima. U 2015. godini, od prijavljenih 555 zločina, 369 je bilo usmereno prema Romima i drugim migrantima.³⁹

Analiza najnovijih podataka o zločinima mržnje, koje je prikupila policija, pokazuje da je broj prijavljenih dela poslednjih godina u značajnom porastu.⁴⁰ Tako je od 2009. do 2012. godine prijavljivano oko 100 zločina godišnje, dok je 2017. godine prijavljeno 1.048 zločina mržnje, odnosno desetostruko više. Istovremeno, podaci za 2017. godinu ukazuju na to da su prema motivaciji zločini mržnje najčešće vršeni iz rasizma i ksenofobije (828), a da se znatno ređe javljaju prema osobama sa invaliditetom (157) ili zbog predrasuda o polu ili seksualnoj orijentaciji (63).⁴¹

Ukoliko položaj Roma posmatramo kroz prizmu normativnih rešenja i reakcije državnih organa, može se konstatovati da je situacija relativno poboljšana. Tako je npr., postupajući po žalbi podnetoj od strane Evropskog centra za prava Roma i romskih porodica, Državni savet ukinuo dekret *Nomad Emergency* 2011. godine,⁴² dok je u postupku pred Upravnim sudom u Laciju doneta odluka kojom je delimično poništen Dekret u delu koji se odnosi na identifikaciju svih prisutnih u nomadskim kampovima putem uzimanja otisaka prstiju i fotografisanja bez obzira na njihov uzrast i pravni status. Ujedno, poništene su i odredbe

39 Hate Crime Reporting: Italy (<http://hatecrime.osce.org/italy>, 19.8.2017).

40 Number of hate crimes recorded by the police in Italy from 2014 to 2018 (<https://www.statista.com/statistics/659157/hate-crimes-recorded-by-the-police-italy/>, 11.3.2019).

41 Number of hate crimes recorded by the police in Italy in 2018, by bias motivation (<https://www.statista.com/statistics/660637/hate-crimes-recorded-by-the-police-italy-by-bias-motivation/>, 11.3.2019).

42 Italy – Briefing to the UN Committee on the elimination of racial discrimination, Amnesty International, London, 2012, pp. 7–8, (http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/AI_Italy_CERD80.pdf, 19.8.2017).

kojima se krše sloboda kretanja i pravo na rad pripadnika romske populacije iz nomadskih kampova.⁴³

U drugostepenoj odluci Državni savet je potvrdio da je identifikacija putem uzimanja otisaka prstiju i fotografisanja moguća samo u slučaju da je lice osumnjičeno za izvršenje krivičnog dela, ukoliko se neko lice smatra opasnim, kao i za one koji ne žele ili ne mogu da dokažu svoj identitet. Takođe, potvrđena je odluka prvostepenog suda u tezi da se Dekretom krše sloboda kretanja i pravo na rad pripadnika romske populacije, jer se njima ograničava pristup kampu, mogućnost poseta osobama koje žive u nomadskom naselju, te se nalaže obaveza potpisivanja pravila o unutrašnjem redu u kampu, kao i obaveza pohađanja određenih kurseva.⁴⁴

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava OEBS-a raspolaze istim podacima, a dodatno navodi da su u toku 2017. godine odredbe Krivičnog zakonika o zločinima mržnje izmenjene i dopunjene kako bi odgovarale zahtevima zakona EU. Takođe, pri Ministarstvu pravde osnovana je radna grupa „Stalni odbor za borbu protiv zločina mržnje i govora mržnje“, sa širokim učešćem civilnog društva, kako bi pružila savete o potrebnim merama za rešavanje ovog problema.

Fokus OEBS-a je tokom 2017. godine bio na Opservatoriji za sigurnost protiv akata diskriminacije unutar Ministarstva unutrašnjih poslova Italije, koja je osnovana radi olakšavanja prijavljivanja i evidentiranja zločina iz mržnje. Opservatorija je od načelnika policije dobila zadatak da usredsredi svoj rad na sprovođenje komunikacione kampanje za sprečavanje zločina mržnje i nastavak obuke o zločinima mržnje za nacionalnu policiju.⁴⁵

Prema podacima Agencije za osnovna prava Evropske unije za 2016. godinu, u Italiji, skoro svi ispitanici su istakli da su Romi i Sinti grupe koje su najviše izložene javnom podsticanju na neprijateljstva.⁴⁶ U istom izvoru navodi se i anonimna izjava jednog italijanskog sudije i citiraju se njegove reči: „Postoje žrtve prve klase i žrtve druge klase: dok se zločini protiv Jevreja ne bi tolerisali, postoji neka vrsta konsenzusa za zločine protiv cigana” (originalno: gypsies).

43 Međutim, Državni savet nije utvrdio diskriminišuće postupanje prema Romima. Italy – Briefing to the UN Committee on the elimination of racial discrimination, 2012, pp. 8–9.

44 Italy – Briefing to the UN Committee on the elimination of racial discrimination, 2012.

45 Hate Crime Reporting: Italy (<http://hatecrime.osce.org/italy?year=2017>, 11.3.2019).

46 European Union Agency for Fundamental Rights, *Ensuring justice for hate crime victims – professional perspectives*, 2016, p. 21.

5.1. SLUČAJ LA KONTINASA

Zaključci do kojih je došao sud u predmetu koji je u javnosti poznat kao La Kontinasa (*La Continassa*) od posebne su važnosti za razumevanje fenomena koji u radu analiziramo. Naime, slučaj se vezuje za događaj iz 2011. godine, kada je razjarena masa ljudi, želeći da se osveti Romima za navodno izvršeno silovanje, podmetnula požar u romskom kampu u predgrađu italijanskog grada Torina.

Osuđujuća presuda protiv izvršilaca ovog zločina mržnje suštinski je bitna iz dva razloga. Prvo, ova sudska odluka predstavlja prvu osuđujuću presudu za zločin mržnje prema Romima. Sud je u presudi uzeo u obzir mržnju kao otežavajuću okolnost, dokazujući je rasističkim uvredama, rasističkim zlostavljanjem i pretnjama nasiljem prema Romima, i to na osnovu Zakona br. 205/93 kojim se predviđa obavezna otežavajuća okolnost za zločin izvršen iz rase, verske, nacionalne ili etničke mržnje prema žrtvi.⁴⁷

Druga značajna činjenica jeste ta da je u presudi naglašeno da je do konkretnog zločina došlo zbog nedovoljnog angažovanja pripadnika policijskih snaga da spreče jedno ovakvo krivično delo, iako su i ranije postojale pretnje i napadi na Rome koji žive u tom naselju.

Na ovaj način je pokrenuto i pitanje odgovornosti organa reda u odnosu na pojavu i (ponovno) izvršenje zločina mržnje, jer oni predstavljaju prvi branik u zaštiti prava (ugroženih) manjina. Neaktivnost, kao i neodgovarajuća reakcija organa vlasti značajno utiču na odgovor lokalne zajednice i razumevanje konteksta zločina mržnje. Razlog neaktivnosti i neodgovarajuće reakcije organa vlasti treba tražiti i u institucionalnom rasizmu, predrasudama i diskriminaciji. Neuspeh u vođenju istrage i donošenju osuđujuće presude za zločine mržnje jasno je ukazao na postojanje predrasuda i kod pripadnika policije, ali i kod javnog tužioca i sudije.⁴⁸

6. ZAKLJUČAK

U radu su predstavljeni događaji i primeri diskriminacije i zločina mržnje čije su žrtve Romi u današnjoj Italiji, koji ne samo da upućuju na stepen viktimiziranosti romske populacije (i drugih marginalizovanih kolektiviteta) u savremenom društvu, već ukazuju na obim kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda manjinskih zajednica, na predrasude, negativan

47 Mancino Law, (<https://www.legislationline.org/documents/id/19322>, 25.8.2018).

48 Combating hate crime against Roma in the Courts (<http://www.errc.org/blog/combating-hate-crime-against-roma-in-the-courts/93> 25.8.2017).

odnos, nespremnost i neadekvatnost državne reakcije na zločine izvršene iz mržnje ili predrasuda.

Kako bi se ukazalo na vremensko trajanje analiziranog problema, na početku rada je prikazana društvena i politička pozadina kasnije navedenih slučajeva ispoljavanja zločina mržnje prema Romima, a zatim i sami slučajevi, reakcije međunarodnih institucija i organizacija, kao i analiza sprovedenih mera od strane državnih vlasti. Počev od ubistava, ekstremnog nasilja, iseljavanja, uskraćivanja prava na školovanje ili zdravstvene usluge ili izdavanja ličnih dokumenata do govora mržnje, u radu je ukazano da su svi navedeni slučajevi povezani sa predrasudama, mržnjom i diskriminacijom prema Romima.

Analiza dostupnih podataka o zločinima mržnje, uz kritičizam zbog načina prikupljanja i prikazivanja podataka, pokazuje da je broj ovih zločina u konstantnom porastu. U protekloj dekadi broj je udesetostručen, a gotovo sigurno je mnogostruko veći jer je tamna brojka kriminaliteta kod ove vrste kriminalnog ponašanja jako visoka.

Iako je Italija, kao država članica EU, posredno zbog kritika različitih međunarodnih organizacija i institucija, preduzela niz pozitivnih koraka u suzbijanju diskriminacije i zločina mržnje prema Romima i drugim manjinskim kolektivitetima, kao što su izmene u normativnoj sferi – usvajanje antidiskriminacionih zakona i izmene krivičnog zakonodavstva, donošenje Nacionalne strategije za integraciju Roma, osnivanje Nacionalne kancelarije za borbu protiv diskriminacije, Opservatorije za zaštitu od diskriminatorskih dela ili Stalnog odbora za borbu protiv zločina mržnje i govora mržnje Ministarstva pravde – realno stanje u društvu ne pokazuje da su navedene mere proizvele pozitivan efekat. Naprotiv.

Negativan stav opšte javnosti prema marginalizovanim grupama, posebno Romima, muslimanima ili migrantima, predstavlja jedan od osnovnih katalizatora zločina mržnje prema manjinskim kolektivitetima. Takav stav konsekventan je medijskom izveštavanju o tim „kriminalizovanim grupama“ koje ugrožavaju bezbednost stanovništva, ali, pre svega, rasiističkom i ksenofobičnom diskursu u javnoj politici koji targetira pripadnike marginalizovanih grupa. Širenje predrasuda, podsticanje rasne diskriminacije, ksenofobije i rasizma kod stanovništva, prate akti nasilja nad vulnerabilnim grupama, čemu se, populističkim nastupima u medijskom prostoru, daje legitimitet i pronalazi opravdanost. Zbog toga će, između ostalog, pitanje stvarne zaštite Roma i pripadnika drugih manjinskih grupa u Italiji još dugo biti otvoreno.

Predstavljanje položaja Roma kao žrtava zločina mržnje u savremenoj Italiji autori su iskoristili kao paradigmatičan primer neadekvatnosti državne reakcije u suočavanju sa rastućim problemom porasta zločina mr-

žnje ne samo prema Romima već i prema drugim pripadnicima ugroženijih manjinskih grupa. Ova okolnost se ne odnosi samo na Italiju već i na sve ostale države u kojima se ne ostvaruje adekvatan nivo zaštite ljudskih prava i sloboda ugroženih manjinskih kolektiviteta, zagarantovanih nacionalnim zakonodavstvom i brojnim međunarodnim izvorima u ovoj oblasti.

LITERATURA

1. Assessment of the human rights situation of Roma and Sinti in Italy, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009, Warsaw, (<http://www.osce.org/odihr/36374?download=true>, 7.8.2017).
2. Calaresu, M., Tebaldi, M., 2015, Local security policies and protection of territory: an analysis of the Italian experience (2007–2009), *City, Territory and Architecture*, December, 2:1, (<https://doi.org/10.1186/s40410-014-0017-y> 12.11.2019).
3. Combating hate crime against Roma in the Courts (<http://www.errc.org/blog/combating-hate-crime-against-roma-in-the-courts/93>, 25.7.2017).
4. Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, Third Report on Italy adopted on 16 December 2005, Strasbourg, 2016, p. 23, f. 39. (<https://rm.coe.int/third-report-on-italy/16808b5831>, 12.11.2019).
5. Council of Europe Blasts Italy over Roma Fingerprinting, Euractiv, 2008, (<http://www.euractiv.com/en/mobility/council-europe-blasts-italy-roma-fingerprinting/article-173775?Ref=RSS>; 13.7.2017).
6. Deprez, G., 2008, *Annex I and Annex II: the Draft Report of the LIBE Delegation to Italy on September 18th and 19th ('nomad camps' emergency)*, European Parliament, London, (<http://www.statewatch.org/news/2008/nov/ep-libe-visit-to-italy-annexes.pdf> 13.7.2017).
7. Directive 2004/38/EC of the EP and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC, *Official Journal of the European Communities* L 158/77.
8. ECRI Report on Italy – forth monitoring cycle, adopted on 6 Decembre 2011, Strasbourg 2012, pp. 5–6, (<https://rm.coe.int/fourth-report-on-italy/16808b5834>, 12.11.2019).
9. ECRI Report on Italy (Fifth Monitoring cycle), adopted on 18 March 2015, Strasbourg 2016, (<https://rm.coe.int/fifth-report-on-italy/16808b5837>, 12.11.2019).
10. Europe's Shame (<http://www.tol.org/client/article/19815-europes-shame.html>, 7.7.2017).
11. European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, Roma survey – Data in focus Poverty and employment: the situation of Roma in 11 EU Member States, Luxembourg, Publications Office of the European Union.
12. European Union Agency for Fundamental Rights: Ensuring justice for hate crime victims – professional perspectives, 2016.

13. Ferreira, N., Kostakopoulou, D., Bradshaw, J., Gola, S., 2016, *The Human Face of the European Union: Are EU Law and Policy Humane Enough?*, Cambridge, Cambridge University Press.
14. Garbage and Immigrants, Berlusconi Pulls out the Mop (<http://www.spiegel.de/international/europe/serious-concern-about-xenophobia-council-of-europe-lambasts-italy-for-xenophobic-environment-a-569080.html>, 15.7.2017).
15. Hate Crime Reporting: Italy (<http://hatecrime.osce.org/italy>, 19.7. 2017).
16. Hate Crime Reporting: Italy (<http://hatecrime.osce.org/italy?year=2017,9.3.2019>).
17. Italy – Briefing to the UN Committee on the elimination of racial discrimination, Amnesty International, London, 2012. pp. 20–22. (http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/AI_Italy_CERD80.pdf, 19.7.2017).
18. Italy Crime Rate & Statistics 1995–2019, (<https://www.macrotrends.net/countries/ITA/italy/crime-rate-statistics>, 15.8.2019).
19. Italy risks legal battle over expulsion of EU citizens (<https://euobserver.com/justice/26797>, 17.7.2017).
20. Italy's right targets Gypsies, migrants (<http://articles.latimes.com/2008/may/24/world/fg-right24>, 6.7.2017).
21. Mancino Law, (<https://www.legislationline.org/documents/id/19322>, 25.8.2018).
22. Memorandum by Thomas Hammarberg Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, 2008 (from: <http://rm.coe.int/16806db88f>, 12.7.2017).
23. Number of hate crimes recorded by the police in Italy from 2014 to 2018 (<https://www.statista.com/statistics/659157/hate-crimes-recorded-by-the-police-italy/>, 11.3.2019).
24. Number of hate crimes recorded by the police in Italy in 2018, by bias motivation (<https://www.statista.com/statistics/660637/hate-crimes-recorded-by-the-police-italy-by-bias-motivation/> 11.3 2019).
25. OSCE human rights body concerned about anti-Roma violence in Italy (<http://www.osce.org/odihr/49716>, 8.7.2017).
26. Respect a right to protest (<http://www.crin.org/en/docs/SECURITYALAITALIANA.pdf>, 6.7.2017).
27. Scicluna, H., 2008, *The Life and Death of Roma and Sinti in Italy: A Modern Tragedy*, *Roma Rights Journal*, 2.
28. Stewart, M., Rovid, M., 2011, *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies*, Budapest, Central European University Press.
29. Sustainable Policies for Roma and Sinti Integration: Final Report, Organization for Cooperation and Security in Europe, Vienna, 2008, (<http://www.osce.org/documents/odihr/2008/9.8.2017>).
30. True Europeans: The Roma and the Creation of a European Identity (<http://cdn.nycitynewsservice.com/blogs.dir/549/files/2013/04/True-Europeans-The-Roma-and-the-Creation-of-a-European-Identity.pdf>, 5.7.2017).
31. Violence against Roma, Human Rights First, New York, 2008, (<https://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/fd-080924-roma-web.pdf>, 4.7.2017).

ROMA AS VICTIMS OF HATE CRIMES:
CONTEMPORARY CONTEXT (THE CASE OF ITALY)

Darko Dimovski
Zdravko Grujić
Miomira Kostić

SUMMARY

Hate crimes are a specific form of criminal behavior in which hate towards certain groups is the main motive for their execution, that is, in which the perpetrator's prejudice of the victim's affiliation to certain collectivity and hatred towards members of the same are the basis for committing incriminated behavior (crimes). The study of the contemporary context of the position of victims of hate crimes indisputably points to the existence of different groups whose intensity of victimization and vulnerability is more pronounced, among which the Roma population is particularly distinguished. Therefore, this paper is dedicated to the Roma, analyzing their position as victims of hate crimes (starting from a general negative attitude and various forms of discrimination against members of this population to attempts to systematically destroy the Roma) while the central part of the work is dedicated to the Roma as victims of hate crimes in today's Europe – through the example of modern Italy.

Key words: Roma, victims, hate crimes, victimological aspect.

Dostavljeno Uredništvu: 6. maja 2019. godine

Prihvaćeno za objavljivanje: 28. novembra 2019. godine